

REVIZIJA GAJEVE ULOGE U NARODNOM PREPORODU
PREMA TEZAMA IZNESENIMA U DRAMI *PJESNIKOVA
KOB, POVIJESNA GLUMA U OSAM SLIKA S PROLOGOM
I EPILOGOM* TIHOMILA MAŠTROVIĆA

Ivana Krtinić

UDK: 821.163.42.09Gaj, LJ.

U radu se polazi od potrebe za suvremenim i depoetiziranim pristupom povijesnoj ulozi Ljudevita Gaja u obrazovnom sustavu na tragu teza iznesenih u drami Tihomila Maštrovića *Pjesnikova kob. Povijesna gluma u osam slika s prologom i epilogom*. Maštrović u prvi plan postavlja Petra Preradovića i njegovu tragičnu sudbinu, no jasno je da dobro poznaje rad i ostalih sudionika preporoda. Stavljanjem u suodnos epizodnih likova Gaja i Kuzmanića, autor zapravo jukstaponira pojmove jugoslavenstva i hrvatstva. Sukob ilirizma i kroatizma kao paralelne dramske radnje otvara prostor za izravno kritičko promišljanje i o Gajevu konvertitstvu koje je naznačio još Tito Strozzi 1933. godine u nikad postavljenoj drami *Gaj: dramska kronika hrvatskog preporoda u šest slika s epilogom*. Maštrović nastavlja što je Strozzi započeo, a to je potreba za revalorizacijom Gajeve uloge u preporodnom pokretu, a s time u vezi, i za revizijom afirmativnoga stava o Gaju kao neupitnom vođi preporoda, koji do danas prevladava u javnom diskursu, ali i u nastavnom programu. U skladu s iznesenim tezama, razmatra se mogućnost interdisciplinarnoga pristupa temi narodnoga preporoda kao i mogućnost unošenja kritičkoga očišta u razmatranju razdoblja, ali i ključnih sudionika koji su sudjelovali u formiranju hrvatskoga jezika, a time i nacionalnoga identiteta.

Ključne riječi: Ljudevit Gaj; Tihomil Maštrović; Ante Kuzmanić; narodni preporod; kurikulum hrvatskoga jezika

UVOD

U čitanci iz hrvatskoga jezika *Baština riječi 3* za treći razred gimnazije stoji kako je Ljudevit Gaj vođa ilirskog pokreta, pokretač reforme pravopisa, utemeljitelj prvih novina i časopisa na hrvatskom jeziku. Uz nekoliko je napomena o njegovu životopisu, fotografije njegove putne torbe s amblemskim grbom i navođenje programske pjesme *Horvatom sloga i zjedinjenje*, gimnazijski kurikulum hrvatskoga jezika i književnosti o ovom značajnom ilircu zaokružen. No znanost nije tako jednoznačna u ocjeni njegova djelovanja čak ni nakon više od dvjesto godina od njegova rođenja i nastupa na političkoj i kulturnoj sceni. Teško da se oko neke ličnosti u hrvatskoj književnoj povijesti oplelo toliko disonantnih kritika i kontroverzi. Vođa, karizmatik, vizionar, utopist, domoljub, konvertit, špijun i odbačenik samo su neke od atribucija koje su se povezivale s njegovim likom, a s ove distance, izjava Branka Drechslera (Vodnika): »Mi ćemo se još sto godina prepirati o značenju Gajevu« (Drechsler 1902: 138), zvuči u potpunosti istinito. Naravno, bilo bi nerealno očekivati da se u srednjoškolskom programu razvije znanstvena rasprava o liku i djelu ovog neosporno zaslužnoga ilirca, ali sukladno sa spoznajama koje su do danas objavljene, postavlja se pitanje je li sazrelo vrijeme u kojem se može o gotovo mitologiziranim ličnostima iz hrvatske povijesti progovoriti korištenjem kritičkoga i interdisciplinarnoga diskursa.

DRAMA *PJESNIKOVA KOB*, *POVIJESNA GLUMA U OSAM SLIKA* *S PROLOGOM I EPILOGOM*

Teze koje obrazovni sustav namjerno ili možda iz letargije »prešućuje« iznosi Tihomil Maštrović u svojoj drami *Pjesnikova kob. Povijesna gluma u osam slika s prologom i epilogom* u kojoj se beskompromisno razračunava s mitološkom ulogom Ljudevita Gaja. Tehnikom postmodernističkog kolaža, slijedeći uzus modernih dramatičara, Maštrović će propitati odnose između stvarnih, povijesnih ličnosti i okvire njihova djelovanja u turbulentnom 19. stoljeću, unoseći u radnju i dokumentarizam. Drama je tiskana 2021. u izdanju Ogranka Matice hrvatske

u Zadru te je praizvedena u koprodukciji HNK-a Ivan pl. Zajc Rijeka i HNK-a Zadar u režiji Mladena Jurana.

Kao predložak Maštrović je koristio roman Preradovićeve unuke *Pero i Pave*, a konzultirao je i prijevode Kardeckova djela o spiritizmu te policijske zapisnike nastale u doba austrijske vlasti u Dalmaciji. Nameće se još jedna poveznica u iščitavanju Maštrovićeve drame i to ona s Titom Strozijem kojem je Ljudevit Gaj poslužio kao inspiracija za dramu pod naslovom *Gaj: dramska kronika hrvatskog preporoda u šest slika s epilogom*. Drama, napisana 1933. godine, tiskana je tri godine poslije, ali nikad nije postavljena na scenu zbog cenzure ondašnje vlasti. Stozzi započinje ono što Maštrović dovršava, a to je razotkrivanje prave Gajeve uloge trostrukog agenta: bečkoga, ruskoga i srpskoga u turbulentnom razdoblju hrvatskoga preporoda. Za razliku od Strozijevе drame, u prvom planu Maštrovićeve drame nalazi se Petar Preradović, također jedna od zaslužnih ličnosti preporodnoga razdoblja, čovjek rastrgan između dužnosti i privatnoga života, želje da propjeva na hrvatskom jeziku i njegova nepoznavanja. I dok se Preradović doima poput Vergilija ilirskih salona, Odiseja u borbama s vlastitim identitetom, Gajeve sporedna uloga ima nešto zloslutniji, gotovo poeovski predznak. Maštrović intencionalno u suodnos stavlja dva lika bitno različitih stavova o preporodnim ciljevima, Kuzmanića i Gaja, a koristi i dramaturgiju prostora i njegova simboličkoga značenja. Već u prvom dijelu radnju smješta na trg pred crkvom sv. Pavla na otočiću Galevcu, u topos koji ima duboko povijesno značenje u svijesti Dalmatinaca jer su upravo s tog otoka 1177. godine krenuli pučani pozdraviti papu Aleksandra pjevajući na hrvatskom jeziku. Dramska radnja svojevrsni je pleter fragmenata iz hrvatske povijesti koji su povezani u cjelinu Preradovićevom biografijom.

ALUZIJE I DOKUMENTARIZAM

O Gajevoj ulozi u ilirskom pokretu ili bolje rečeno njegovim pretenzijama, saznajemo već u prvoj slici. U tom uvodnom dijelu Dimitrović Kotoranin pojašnjava Preradoviću ideju objedinjavanja Slavena pod pravoslavljem kao vjerom pradjedova i ćirilicom kao istinskim slavenskim pismom. Takva ideja

možda i ne bi bila začudna iz usta Dimitrovića da on uz nju ne povezuje i Dimitriju Demetra i Ljudevita Gaja. I to je tek početna aluzija na Gajevu višestruku političku igru koju Maštrović najavljuje u svojoj drami. U drugom prizoru šeste slike Gaj se napokon i utjelovljuje na sceni u salonu Josipe Vanceš te u društvu uglednih iliraca: Stanka Vraza, Dragutina Rakovca, Ljudevita Vukotinića i Petra Preradovića. Upravo u ovoj sceni otvara se dramski sukob između Vraza i Gaja. Gaj otvoreno zastupa svoju ideju objedinjavanja jugozapadnih Slavena, odnosno braće po krvi: Slavonaca, Dalmatinaca, ali i Srba i Kranjaca. Iz replike u repliku politička će prepirka kulminirati te Vraz izravno optužuje Gaja riječima: »I vrapci već znaju da je ime ilirsko zabranjeno ne zbog našeg ilirskog književnog kola, već zbog toga što nam vođu na špijunskim koncima potezahu Beograd i Moskva« (Maštrović 2021: 152).

Maštrovićevo spominjanje Beograda i Moskve nije slučajno. Iz svih danas dostupnih arhivskih dokumenata proizlazi zaključak da je uz svoju javnu djelatnost u razdoblju nakon 1838. godine Ljudevit Gaj započeo diplomatske aktivnosti koje nisu bile objelodanjene široj javnosti i o kojima je informirao tek uzak krug svojih suradnika (Šidak 1970: 403). Gajeva misija u Rusiji ostaje do danas nerazjašnjena epizoda iz njegova živopisnoga političkog života. Poznato je da je u tu misiju prethodno poslao austrijskog graničarskog oficira Stefana Herkalovića koji mu je bio pouzdanik te je prema njegovu nalogu 1839. godine u Rusiji proboravio šest mjeseci. Gaj osobno u Moskvu odlazi 1840. godine s ciljem pridobivanja ruskih *slavjanofila* za materijalnu pomoć u svojem naumu. Javljaju li se tada iskrene naznake naklonosti prema ćiriličnom grafijskom rješenju sveslavenskoga pisma, teško je nagađati, ali će 1847. godine u svojoj misiji u Srbiji, Gaj zaista ishodovati ćirilična slova za svoju tiskaru.

U sljedećem pojavljivanju Gaja na sceni u potpunosti se razotkriva njegov konvertizam. U makabričnom trećem prizoru sedme slike prikazuje se spiritistička seansa u stanu književnice Ide von Düringsfeld u kojoj sudjeluju Preradović, njegova supruga Pavica, Ida i Gaj. U četvrtom prizoru pojavljuje se i duh Stanka Vraza koji iznosi teške optužbe na Gajev račun, između ostaloga i za pomoć u sastavljanju Grašaninova akta *Načertanija* koji je poslužio za širenje velikosrpskih pretenzija. Ne zaustavlja se Vraz na tome, već nastavlja: »Gayeva ideja 'ilirski narodnosti' time je uskoro dobila i one zastrašujuće pridjeve: politička – špijunska – odnarođena« (Maštrović 2021: 163). Vrazove će optužbe do kraja prizora

kulminirati te će pjesnik progovoriti i o špijunskoj službi u Beogradu za koju Gaj dobiva nagradu u cekinima, o težnjama da se svi južni Slaveni ujedine u jednoj zemlji pod srpskom dinastijom Karađorđevića, o sprečavanju biskupa Haulika da ustoliči hrvatskog bana Josipa Jelačića te o inzistiranju da se obred obavi »u sabornoj crkvi Preobraženja Gospodnjeg grčko-neujedinjene crkve u središtu Zagreba, koja, gle čuda, upravo te 1848. godine prvi put dobiva prefiks srpska« (isto: 164) te u konačnici Vraz Gaja optužuje i za izdaju hrvatskih narodnih interesa.

Nije poznato koji su razlozi Gajeve prvog odlaska u Srbiju, ali postoje pisani dokazi da je za taj put ishodovao odobrenje kancelara Metternicha. Tom prilikom susreo se s knezom Aleksandrom i Ilijom Garašanićem koji su ga lijepo primili i obećali mu materijalnu pomoć (Šidak 1970: 415-416). O tom svom odlasku Gaj je podnio i izvještaj bečkoj vladi i to prema nacrtu Čeha Františka Zacha s kojim je dijelio političke stavove i prijateljstvo. Zach je u to vrijeme u Beogradu po službenoj dužnosti, tajni agent Adama Czartoryskog i autor teksta *Plan slavenske politike Srbije* koja će poslužiti kao temelj Garašanićevih *Načertanija*.¹

Nakon odlaska u Beč, Bratislavu i Prag, Gaj se već početkom srpnja vraća u Beograd. Podaci su o tom odlasku nedorečeni. Treći put Gaj odlazi u Beograd 9. srpnja 1847. godine te se zna da je cilj tog odlaska bilo utvrđivanje sporazuma s knezom Aleksandrom. Nekakvu naknadu Gaj je i dobio, ali ona nije bila u skladu s očekivanjima pa se iz Zachova izvještaja naslućuje Gajevo nezadovoljstvo (Šidak 1970: 420). Negativne konotacije tih odlazaka dale su se naslutiti već u vrijeme Gajeve suvremenika, ali povjesničar Jaroslav Šidak upozorava: »Tvrđnja o srpskom imenu i srpskom carstvu kao zajedničkoj državi u osnovi se protivi

¹ Već 1844. godine u svom izvještaju poslanom skupini aristokratske poljske emigracije okupljenoj oko naziva Hotel Lambert, František Zach prilaže popis istaknutih hrvatskih domoljuba, a tada i započinje stalni kontakt ove skupine s Ljudevitom Gajom i njegovim pouzdanicima Stjepanom Čarom i Albertom Nugentom. Jedan od ciljeva ove skupine jest pridobiti bana Jelačića za svoje političke ciljeve, prvenstveno mitom, a kad im to ne polazi za rukom, planiraju i njegovo svrgavanje. Nakon 11. rujna 1848. godine, u potpunosti je jasno da Jelačić nema namjeru sudjelovati u političkom sjedinjavanju s Mađarskom, kojem su ovi Poljaci težili pod cijenu raskida odnosa s Bečom. U studenom iste godine agent Czartoryskog, Ludowik Bystrozonowski nalazi se s Ljudevitom Gajom. U tom razgovoru, za uslugu svrgavanja Jelačića s vlasti, hrvatski političar zahtijeva 300.000 franaka. Iako inicijalno rezervirani prema Gaju, Hotel Lambert, konkretno knez Adam Jerzy Czartoryski obraća se francuskoj vladi sa zahtjevom da se Gaju isplati određena suma novaca kako bi mogao djelovati protiv Jelačića (Žurek 2003: 204-205).

svemu što je Gaj do kraja života vjerovao i na čemu je radio« (Šidak 1970: 410). Šidak u članku »Ljudevit Gaj kao historiografski problem« naglašava kako je cilj dviju spomenica austrijskom caru zapravo bio pokušaj uspostave nekog oblika bilateralnih odnosa između Srbije i Austrije te da neku drugu obavještajnu svrhu nisu imale (Šidak 1973: 32).

Gaj se u Maštrovićevoj drami spominje još jednom u upečatljivom petom prizoru sedme slike kad mu 22. travnja 1872. na Jurjevskom groblju nad otvorenim grobom Fran Kurelac čita nekrolog. U tom razdoblju, vođa ilirskoga pokreta je ostavljen, zaboravljen, prezren, ali Kurelac ga ipak pozdravlja riječima kao čovjeka »koji nam je knjigu obnovio, jeziku puteve otvorio, slogu med plemena uveo, vjere izmirio, narod osvijestio i svijetu nas pokazao« (Kurelac 1916:121-122). Maštrović doslovno navodi Kurelčeve riječi, uvodeći u svoju dramu elemente arhivskoga dokumentarizma.

KUZMANIĆ – GAJ; KROATIZAM – ILIRIZAM

Bez obzira na zaoštrenu polemiku između Vraza i Gaja, kroz cijelu dramu kao prava protuteža i antagonist Gaju nalazi se lik Ante Kuzmanića. Maštrović kroz ova dva lika jukstaponira ideje ilirizma i kroatizma s vrlo jasnom sklonošću prema Kuzmaniću. Ante Kuzmanić bio je Gajev takmac u Dalmaciji (Vince 1973: 68) koji 1844. godine kreće u realizaciju svog dugo sanjanog projekta – izdavanje hrvatskog lista *Zora dalmatinska* i to jedno desetljeće nakon Gaja. Odvažna je to vizija iznimnoga čovjeka sa same margine hrvatske političko-teritorijalne scene. Dalmacija je u to vrijeme izolirana pokrajina koja nema bližih i pravih veza sa *svojom braćom preko Velebita* (Vince 1973: 71). Unatoč toj činjenici, Kuzmanić koji je školovanjem i obiteljskim habitusom dobio zavidnu obrazovnu podlogu, liječnik po struci, neumorno je radio na enciklopedijskoj publicističkoj djelatnosti s ciljem prodiranja do svih slojeva društva, posebno onih siromašnih pa čak i nepismenih i sve to u okružju talijanizirane dalmatinske inteligencije. U svojoj prosvjetiteljskoj karijeri prepoznaje i ističe važnost dalmatinskoga kulturnog nasljeđa, ali ne zanemaruje ni narodnu osnovu govorenoga jezika temeljenu na

ikavskoj štokavštini.² Uz *Zoru dalmatinsku* uređivao je više od 15 listova, među kojima se ističe *Pravdonoša* (1851.) u kojem je među prvima usustavio pravnu terminologiju. Nije Kuzmanić previdio niti oca hrvatske književnosti Marka Marulića, kojeg gotovo hagiografski opisuje te tiska popis njegovih latinskih djela s godinom i mjestom izdanja, ne krijući da su i njemu ti tekstovi na ponekim mjestima teško čitljivi (Tomasović 1995: 124). Kuzmanić je cijeli svoj život posvetio kulturnom, ali prosvjetiteljskom radu te je unatoč nekad beskompromisnim stavovima, pri čemu se prvenstveno misli na inzistiranje na ikavskoj štokavštini, ostavio bitan trag u razvoju pismenosti širih društvenih skupina i uključivanju Dalmacije u okrilje narodnog zajedništva.

Upornosti ni idealizma nije nedostajalo ni Ljudevitu Gaju, ali ta dva velika sina hrvatske povijesti kretala su iz različitih obiteljskih, regionalnih i ideoloških pozicija. Gaj je sagledavao široku južnoslavensku, cjelovitiju viziju, dok je Kuzmanić konzervativniji glas pedantno usađen u našijenstvo dalmatinske zemlje. Kao i Gaj, Kuzmanić vidi budućnost u okupljanju slavenskih naroda, ali poziva na oprez, svjestan opasnosti koje takav proces može donijeti te nikad iz fokusa ne gubi značaj i prioritet hrvatskoga, ali i dalmatinskoga identiteta.

U šestoj slici Maštrovićeve drame otvara se polemika između Gaja i Preradovića koji brani Kuzmanićeve stavove. Naime, Gaj *Zoru dalmatinsku* doživljava kao novine koje ne doprinose ilirskoj ideji te Kuzmanićevu politiku ocjenjuje politikom iz *vlastita dvorišta*. Preradović objašnjava da Kuzmanić u svojem časopisu objavljuje priloge književnika iz svih krajeva Hrvatske iako osobno ostaje na principima štokavske ikavice. Neromansirana je činjenica da Kuzmanić na pokušaje sjevernih hrvatskih gramatičkih škola gleda kao na pretenciozan

² Već u samom početku problem koji se javlja u procesu integracije Hrvata pod zajedničku jezičnu, a posljedično i političku zajednicu jest pokrajinski partikularizam koji je osobito vidljiv na primjeru Dalmacije. Podvrgnuti mletačkoj vlasti, sa stoljetnom književnom tradicijom i vlastitim kulturno-povijesnim nasljeđem, u trenutku reformi koje donosi preporodno razdoblje, Dalmatinci ostaju donekle marginalizirani s obzirom na to da su se sve bitne odluke donosile u sjevernoj Hrvatskoj. Upravo se Kuzmanić ističe svojim otporom prvenstveno prema zagrebačkom pravopisu koji, s pomalo ironije, naziva »rogatim«, ali ga u konačnici i prihvaća, a potom i u dosljednom otporu prema ijekavskoj štokavštini kao temelju za tvorbu standarda, dosljedno braneći tezu kako se prioritet treba dati narodnom jeziku, odnosno ikavskoj štokavici (Vince 1973: 71).

pokušaj literature u povojima kojoj se briljantna latinska, odnosno dalmatinska civilizacija mora poviti (Vince 1973: 81).

U Maštrovićevoj je drami replika koja u potpunosti razotkriva Kuzmanićeve intencije sljedeća: »Sve hrvatske snage (...) moramo uključiti da učvrstimo našu Hrvatsku, da joj se stalno granice poznaju; a ne hrliti u onu nakazu ilirsko-slovensko-srpsko-jugoslavensku« (Maštrović 2021: 138). I dok autori poput Nikše Stančića ilirsku ideju vide kao neutralizaciju hrvatskih pokrajinskih partikularizama inicijalno neutralnoga predznaka (Stančić 2008: 10), Maštrovićev stav nazire se iza Kuzmanićevih replika. U tehnici crno-bijelih likova Kuzmanić u drami predstavlja glagoljaški proročki i domoljubni zov koji povezuje slavnu tradiciju i budućnost hrvatskoga naroda. Topos Lukorana u epilogu drame s glagoljaškim napjevom u pozadini ostavlja dojam nostalgije i neke dvojbe kako bi sve izgledalo da je glas provincijalnoga Proroka našao svoje zagovarateljce.

ZAKLJUČNO

Za Antu Kuzmanića nije se našlo mjesta u srednjoškolskom obrazovnom kurikulumu iz hrvatskoga jezika; za Gaja jest. No što je još značajnije, premalo prostora ostavlja se i za kritičko promišljanje. Razmatrajući temu narodnoga preporoda i ilirskoga pokreta te djelovanja Ljudevita Gaja u tom turbulentnom vremenu, uočljivo je kako kurikulum hrvatskoga jezika ne prati novonastale spoznaje i revizije koje donosi znanstveni diskurs. Iako je Gajeva uloga u cjelokupnom razdoblju narodnoga preporoda nedvojbeno značajna, konačan sud o njegovu moralnom značaju i političkom djelovanju nije donijela niti znanost pa bi bilo u potpunosti neopravdano očekivati da se takva ocjena i razina dijaloga realizira na razini srednjoškolskoga programa, no postoji prostor da se spoznaje prošire. Život Ljudevita Gaja otvara mogućnost filozofskoga promišljanja o dualizmu lika i djela, čovjeka i umjetnika/povijesne ličnosti. Taj oblik dihotomije nerijetko je osobina i nekih drugih velikana koji su svojim djelom zadužili svijet, dok njihov privatni život nije pratio visoku razinu njihova rada. Fenomen Gaja zanimljiv

je i za sociološko razmatranje pojedinca-stranca koji ne samo da se integrira u zajednicu već se nameće i kao vođa.

Kompleksnost stvaranja nacionalnog identiteta, sa svim pogreškama i zasranjenjima, koje takvima možemo ocijeniti tek s povijesne distance, iznimno je produktivna tema koju ne treba svoditi na pojednostavljene definicije koje se nude u udžbenicima. Dugo ponavljane teze kako se ilirci odriču čakavštine i kajkavštine koju, kako je Krleža rekao, »bacaju kroz prozor«, a sve zbog viših ciljeva, ipak zahtijevaju dodatnu kontekstualizaciju. Možda je u obrazovnom programu, osim pukog nabiranja budnica upitne poetske kvalitete te navođenja kronologije novina pisanih na narodnom jeziku, potrebnije progovoriti o konkretnom gubitku kontinuiteta u književnoj produkciji zbog nepostojanja usustavljena književnog jezika. Povezanost identifikacije naroda i jezika, što je Humboldt izrazio riječima *Sprache ist eigentlich Heimat*, karakteristika je podčinjenih naroda čije oblikovanje moderne nacije kreće putem »od nacije prema državi« (Stančić 2008: 8, 10). Ilirski pokret i narodni preporod kompleksne su teme koje prelaze kroatističke limese. Upravo je to razdoblje dobra osnova za interdisciplinarni dijalog između lingvistike, povijesti, filozofije i politike. Srednjoškolski, posebice gimnazijski program treba ponuditi općenito više prostora za interdisciplinarno povezivanje i pregled disonantnih ocjena određenih fenomena u svrhu razvijanja kritičke svijesti kod učenika. Zašto onda ne početi i revizijom Gajeve uloge u preporodnom razdoblju? Maštrović u svojoj drami izravno iznosi neke od neuralgičnih točaka iz Gajeva života koje bi svakako mogle postati temelj kvalitetne diskusije u obrazovnom sustavu. Uvrštavanje novih spoznaja, ali i sagledavanje različitih, ponekad i disonantnih ocjena u opisu povijesnih ličnosti ne bi trebalo predstavljati ugrozu, već, štoviše, imperativ u razvoju i unapređenju obrazovnoga kurikuluma. Tema Ljudevita Gaja nije samo nastavna jedinica koja za cilj ima predstaviti poetsko stvaralaštvo jednog autora, već je pretpostavka za raspravu o složenosti nastajanja identiteta, jezika i državnosti i upravo iz tog razloga, učenicima je potrebno objektivno predočiti svu složenost pa i kontroverze vezane uz taj proces.

LITERATURA

- Drechsler, Branko. 1902. »Studij ilirskog preporoda«. *Mlada Hrvatska I*, str. 138.
- Kurelac, Fran. 1916. »Slova nad grobom Ljudevita Gaja«, *Runje i pahuljice: izbor iz Kurelčevih djela*, pr. Vodnik, Branko. Zagreb, str. 121-122.
- Maštrović, Tihomil. 2021. »Drama: *Pjesnikova kob, Povijesna gluma u osam slika s prologom i epilogom*«, *Zadarska smotra*, g. LXX, br. 1-3, str. 117-175.
- Stančić, Nikša. 2008. »Hrvatski narodni preporod – ciljevi i ostvarenja«, *Cris – časopis Povijesnog društva Križevci*, g. 10, br. 1, str. 6-17.
- Solar, Milivoj; Zrinjan, Snježana; Sorčik, Višnja. 2015. *Baština riječi 3. Čitanka iz hrvatskoga jezika za treći razred gimnazije*. Alfa, Zagreb.
- Šidak, Jaroslav. 1970. »'Tajna politika' Lj. Gaja i postanak njegovih 'Memoranduma' knezu Metternichu 1846-47«, *Arhivski vjesnik*, g. 13, br. 1, str. 397-434.
- Šidak, Jaroslav. 1973. »Ljudevit Gaj kao historiografski problem«, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, g. 3, br. 1, str. 7-34.
- Tomasović, Mirko. 1995. »Marulić u zadarskoj periodici iz 1846.«, *Colloquia Maruliana*, 4, str. 123-126, <https://hrcak.srce.hr/9822> (pristupljeno: 16. ožujka 2022.).
- Vince, Zlatko. 1973. »Odnos Ante Kuzmanića prema Ljudevitu Gaju (s posebnim obzirom na grafijsko-jezičnu problematiku)«, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, g. 3, br. 1, str. 65-91.
- Žurek, Piotr. 2003. »Plan Hotela Lambert za svrgavanje bana Josipa Jelačića 1848.-1849.«, *Scrinia Slavonica*, g. 3, br. 1, str. 200-210.

THE REVISION OF GAJ'S ROLE IN THE NATIONAL REVIVAL ACCORDING
TO THE THESES PRESENTED IN THE DRAMA *PJESNIKOVA KOB, POVIJESNA
GLUMA U OSAM SLIKA S PROLOGOM I EPILOGOM*/ THE POET'S FATE,
A HISTORICAL PLAY IN EIGHT PICTURES WITH A PROLOGUE
AND EPILOGUE BY TIHOMIL MAŠTROVIĆ

Abstract

The paper examines the historical role of Ljudevit Gaj in the educational system with a contemporary and depoetic approach, following the theses from Tihomil Maštrović's play *Pjesnikova kob, Povijesna gluma u osam slika s prologom i epilogom*/The Poet's Fate, Historical Play in Eight Pictures with Prologue and Epilogue. Maštrović foregrounds Petar Preradović and his tragic fate, but it is clear that the author is also well aware of the work of other participants in the revival movement. By comparing the episodic characters of Gaj and Kuzmanić, Maštrović contrasts the concepts of Yugoslavia and Croatia. The clash of Illyrianism and Croatianism as a parallel dramatic plot opens the space for a direct critical reflection on Gaj's conversion, hinted at by Tito Strozzi in 1923 in the never-staged play *Gaj: dramska kronika hrvatskog preporoda u šest slika s epilogom*/ Gaj: a Dramatic Chronicle of the Croatian Revival in Six Pictures with an Epilogue. Maštrović continues what Strozzi started, namely the need to reevaluate the role of Gaj in the revival movement and, in this context, to revise the affirmative attitude towards Gaj as the undisputed leader of the revival that prevails to this day in public discourse as well as in the curriculum. The paper addresses the possibility of an interdisciplinary approach to the topic of national revival, as well as the possibility of introducing a critical opinion into the consideration of the period, but also to use it in analyzing the main actors involved in the formation of the Croatian language and thus of national identity.

Keywords: Ljudevit Gaj; Tihomil Maštrović; Ante Kuzmanić; national revival; Croatian language curriculum